

ЯЗЫКОВАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ПАРЕМИОЛОГИЧЕСКОЙ ЗОНЫ КОНЦЕПТОВ «ЖЕНЩИНА» И «МУЖЧИНА» В НЕМЕЦКОМ И БЕЛОРУССКОМ ЯЗЫКАХ

Н.В. ЗАПОЛЬНАЯ, Т.М. ГОРДЕЁНОК

The article deals with cognitive linguistics and its place in modern scientific paradigm and reveals the notion of the concept and its structure. The object of research is the paremiological zone of concept «woman» and «man» in modern German and Belarusian language

Ключевые слова: когнитивная лингвистика, концепт, структура концепта, пословица, паремиологическая зона концепта.

Когнитивная лингвистика – «междисциплинарная наука, в центре которой находится язык как инструмент познания, а также средство кодирования и трансформации поступающей в мозг человека информации» [1, с. 53]. Основным понятием когнитивной лингвистики является концепт. Концепт – мыслительная категория, которая обладает сложной и многомерной структурой, включающей эмоции, ассоциации, оценки, характерные для той или иной культуры. В концепте выделяют ядро (образ), информационное содержание и интерпретационное поле. Интерпретационное поле включает множество зон. Паремиологическая зона интерпретационного поля концепта вербализуется в пословицах, поговорках и афоризмах. В центре нашего исследования находятся паремиологические зоны концептов «женщина» и «мужчина» в немецком и белорусском языках.

Основными словами-идентификаторами концепта «женщина» в немецком языке являются лексические единицы Frau (34,2%), Witwe (18%), Wirtin (Herrin, Hausfrau) (17,8%), Weib (12,9%). В белорусском языке основными словами-идентификаторами концепта «женщина» выступают маці (31,9%), жонка (25,6%), дзеўка (9,3%), баба (8,9%), гаспадыня (хазяйка) (7,4%), дачка (4,9%), бабуля (2,6%) и их деминутивы.

В немецком и белорусском языках выделено три семантические области концепта «женщина»: личностные качества, семейное положение, родственные отношения.

Паремиологическая зона концепта «мужчина» в немецком языке представляют слова-идентификаторы Mann (37%), антропонимы Hans, Adam, Peter, Paul (32%), Pfaffe (17%), Priester (4,2%), der Vater (3%). В белорусских пословицах доминируют слова-идентификаторы пан (20,4%), бацька (13,6%), мужык (мужчына) (12,5%), гаспадар (10,4%). В паремиях обоих языков отмечено упоминание на мужские профессии. В немецком языке такими словами-идентификаторами являются Seemann, Steuermann. Это объясняется тем, что Германия имеет выход к морю. В свою очередь Беларусь – страна аграрная, поэтому весомое значение имеют слова-идентификаторы трактарыст, аграном и др. Мужские имена собственные, выявленные в белорусских и немецких пословицах, стали словами-символами и служат для обозначения различных типов людей (Hans ↔ Хомка, Саўка).

Слова-идентификаторы концепта «мужчина» в белорусском языке были разделены на группы: профессиональная деятельность, родственные связи, сословная дифференциация, возраст, личностные качества, антропонимы. Паремиологическая зона концепта «мужчина» в немецком языке представлена ограниченным количеством слов-идентификаторов. Их анализ позволил выделить следующие семантические области: личностные качества мужчины, взаимоотношения мужчины и женщины, родственные отношения.

Паремиологические зоны концептов «женщина» и «мужчина» в немецком и белорусском языках имеют свои сходства и различия. Различия подчеркивают культурную специфичность, указывают на различия в менталитете немецкого и белорусского народов, а сходства свидетельствуют, что вышеназванные концепты являются межкультурными и обладают ментальными точками соприкосновения.

Литература

1. Краткий словарь когнитивных терминов / под общей ред. Е. С. Кубряковой. – М.: Высш. Шк., 1996. – С. 53.

МАСТАЦКІ ТЫП ВАНДРОЎНІКА Ў БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ ХХ СТАГОДДЗЯ

Н.У. ЗДАНОВІЧ, А.І. БЕЛАЯ

The article discusses the archetype of the way in the Belarusian culture and literature and, accordingly, the archetype of the hero-wanderer. There was made an attempt to identify the types of a stranger in the works of Belarusian literature, their conceptual features

Ключавыя словы: вандроўнік, шлях, архетып

Пэраломныя моманты ў гісторыі кожнага народа заўсёды характарызуюцца павышанай цікавасцю да ідэі шляху, якая ўсведамляецца як прызначэнне і пошук нацыянальнай ідэнтычнасці. Пачатак ХХ

стагоддзя з'яўляецца адным з кульмінацыйных перыядаў культурна-гістарычнага развіцця, у якім архетып шляху набывае філасофскае і літаратурнае асэнсаванне.

Да архетыпа шляху ўзыходзяць усе сферы чалавечага быцця: гэта і каштоўнасныя арыенціры жыццёвай дарогі асобнага чалавека, і вектар гістарычнага развіцця цывілізацыі, і ўніверсалія навуковага, філасофскага пазнання, і рэлігійныя прынцыпы духоўнага ўдасканалення. Кожная культура актуалізуецца менавіта праз ідэю шляху, накіраваную на ўнутраную або знешнюю трансфармацыю. Напрыклад, у даасізме Шлях з'яўляецца сінонімам мудрасці сусвету (законаў прыроды, па якіх развіваюцца касмічныя аб'екты) і асобнага чалавечага жыцця (разуменне свайго шляху (дао) і вернасць свайму прызначэнню прадухіляе ўдары лёсу) [3, с. 174].

Канцэптואльная значнасць архетыпа шляху глыбока і рознабакова асэнсоўвалася беларускімі пісьменнікамі пачатку ХХ стагоддзя.

Для творчасці Я. Купалы характэрна разуменне архетыпа шляху як спосабу пераадолення розных сацыяльных дыстанцый, бо менавіта дарога з'яўляецца месцам перакрывавання лёсаў людзей. У паэтычным зборніку з канцэптואльнай назвай «Шляхам жыцця» праз міфалагему шляху асэнсоўваецца чалавечае жыццё як вандраванне. У вершы «Перад будучыняй» шлях паўстае жабрацкім, па якім брыдуць, абапіраючыся на кіі, сляпыя падарожныя. У нашаніўскай паэзіі Я. Купалы міфалагема шляху рэалізуецца ў вобразах сцежкі, дарогі, гасцінца, пуцявіны, следу, Млечнага Шляху: «К новай долі шлях нам ляжа, // Як на небе Млечны шлях...» [2]. З дадзенымі вобразамі ў гэты перыяд звязаны вобразы вандроўнікаў, матывы беззямелля, бездарожжа, блукання (вершы «Беззямельныя», «Старцы», «Прарок», «Чатыры крыжы» і інш.). У вершы «Па жыццёвай пуцявіне» ключавы вобраз сімвалізуе лёс чалавека ад нараджэння да смерці (такі ж вобраз дарогі і ў вершы «З песень жыцця»), услед за чалавекам нядоля гоніць бяду, якая насылае слёзы, жаль.

З вобразам блукання звязаны таксама вобразы старцаў, жабракоў. Вандроўныя старцы выступаюць звычайна заступнікамі духоўнасці, носьбітамі мудрасці, гарантамі маральнага дабрабыту людзей. Такі вобраз створаны Я. Купалам ў драме «Раскіданае гняздо». У вершы ж «Старцы» паэт перадае з'яву знешняга прыпадабнення да такога стану (гэтак падыходзіць да канцэпцыі вобраза жабрака і Я. Колас у паэме «Сымон-музыка»).

Увогуле ў літаратуры адлюстраваны разнастайныя тыпы вандроўнікаў, якія існавалі ў грамадстве, бытавалі ў беларускай культуры ў той ці іншы час. Самі вандроўнікі мелі розныя мэты сваіх блуканняў: тут і паломнікі, з якіх некаторыя нават надзелены прарочымі рысамі (Я. Купала, «Прарок»; «Раскіданае гняздо»), і ілжэпрарокі, якія маюць мэту павесці людзей «не па той дарозе» (М. Гарэцкі, «Ціхая плынь»), і вандроўныя музыкі (Я. Колас, «Сымон-музыка»), сляпыя лірнікі (М. Гарэцкі, «Лірныя спевы»), кірмашны лірнік (У. Караткевіч, «Каласы пад сярпом тваім»), і вымушаныя выгнаннікі, якія страцілі сваю маёмасць (Я. Купала, «З дарогі»), і жабракі, якія жывуць толькі з чужой міласці і маюць сваю «жабрацкую філасофію» (Я. Купала, «Старцы») і інш.

Цікавы прыклад адлюстравання рэальных вандроўнікаў-жабракоў знаходзім у аўтабіяграфічнай аповесці Я. Маўра «Шлях з цемры». Пагарэльцам спадабалася жабраваць, бо некаторыя сталі жыць лепш, чым да пажару. Хлапчуку-апаবাদальніку «ніколі раней не даводзілася... столькі папіць малака, як у гэтыя часы...» [1, с. 59]. Праз нейкі час пагарэльцы нават сталі адмаўляцца ад харчу, які ім падавалі, а імкнуліся «здабыць чаго-небудзь лягчэйшага і даражэйшага», атрымаць грошы. Праз нейкі час яны ўжо ездзілі жабраваць на ўласным кані, набылі, хоць і сумніўную, годнасць. «...Я добра памятаю, што ніколі сам не прасіў і не енчыў, – кажа малы пагарэлец. – Я жабраваў і цалаваў рукі з гонарам» [1, с. 59].

Такім чынам, вобраз вандроўніка ў творах беларускай літаратуры вылучаецца канцэптואльнай разнастайнасцю. Гэта і музыка, выразнік ідэі свабоднага мастацтва, і ідэалізаваны вобраз прарока, і вобраз-папярэджанне пра небяспеку ілжэпрарокаў, і прыземлены тып карыслівага жабрака, і вобразы абяздоленых беднякоў, пазбаўленых роднага кутка, і шукальнікаў шчасця на чужых дарогах. У іх мастацку адбіліся як спрадвечныя каштоўнасці беларусаў, так і іх супярэчлівыя, часам супрацьлеглыя, уяўленні аб каштоўнасцях жыцця на рубяжы ХІХ і ХХ стагоддзяў.

Літаратура

1. Маўр, Я. Шлях з цемры: аўтабіяграфічная аповесць / Я. Маўр ; збор твораў у чатырох тамах. – Т. 3. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1975. – 374 с.
2. Купала, Я. Гэй, наперад [Электронны рэсурс] : <http://www.rv-blr.com/vershu/view/16502> (дата звароту 29. 05. 2013).
3. Хальпукова, Е. Архетип пути в культуре России и Беларуси начала XX века / Е. Хальпукова // Беларуская думка. – 2009. – № 12. – Мінск : УП «БЕЛТА», 2009. – с. 174 – 177.